

Edo Haan

SCHAKEN OP MEERDERE BORDEN

Twaalf lessen uit twaalf jaar wethouderschap

INHOUD

Voorwoord 7

1. Gemeenteraadsverkiezingen zijn niet lokaal 9
2. Verras elkaar nooit in de coalitie 15
3. Hoe kleiner het bedrag, hoe groter het gezeur 21
4. Communicatie is alles 29
5. Waar zit de energie? 39
6. De overheid kan het niet alleen 47
7. Geen grappen? Dan is er een probleem! 55
8. Nederland is meer dan de G4 63
9. Rechtmatigheid krijgt te veel aandacht 71
10. Ga buiten spelen 81
11. Schaken op meerdere borden 89
12. Een verslavend leuke hondenbaan 99

VOORWOORD

Van april 2002 tot mei 2014 was ik wethouder in Zoetermeer, nadat ik in die stad vier jaar PvdA-raadslid was geweest. De *New Town* Zoetermeer groeide in die jaren van ruim 110.000 naar bijna 124.000 inwoners.

Ik heb zitting gehad in drie opeenvolgende colleges van burgemeester en wethouders. Mijn eerste college van B&W bestond uit zes wethouders van VVD, PvdA en CDA, en kende een kleine meerderheid in de gemeenteraad van 21 van de 39 zetels. Het volgende college bestond uit dezelfde partijen plus D66, en steunde op 25 zetels. Het college 2010-2014 bestond uit deze vier partijen plus de Lijst Hilbrand Nawijn, en had met 29 zetels een ruime meerderheid. In ‘mijn’ tweede en derde college was ik tevens locoburgemeester.

Sinds 2005 was ik lid van het bestuur van de Wethoudersvereniging, in de jaren 2012-2014 als voorzitter.

Over wethouders wordt veel geschreven in de krant en via de social media. Maar dat zijn vaak korte berichten over een actuele gebeurtenis, niet zelden hun val. Een boekje over de veelzijdigheid van het wethouderschap kwam ik nog niet tegen. Terwijl het toch een verslavend leuke hondenbaan is

1.

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN ZIJN NIET LOKAAL

New town

Van 1998 tot 2002 was ik lid van de gemeenteraad van Zoetermeer, de groeistad. Kende het dorp Zoetermeer in 1966 nog slechts 10.000 inwoners, in 1998 waren dat er al bijna 110.000. De groei zette gestaag door, op weg naar de geplande 130.000. Zoetermeer behoorde tot de groep zogeheten groeikernen. Steden die van het rijk de opdracht hadden gekregen om de bevolkingsgroei van steden als Den Haag en Amsterdam te helpen opvangen. Na Almere is Zoetermeer de grootste van deze *New Towns*.

De gemeenteraad van Zoetermeer kent 39 zetels en telde in de periode 1998-2002 acht fracties. Het college van B&W bestond toen uit zes wethouders van VVD, PvdA, CDA en CU/SGP. Indertijd was Luigi van Leeuwen burgemeester.

Diftar

Een belangrijk besluit in deze periode was het invoeren van 'diftar', onder het motto 'de vervuiler betaalt'. Diftar staat voor 'gedifferentieerde tarieven'. Deze zouden gaan gelden bij het afvalbeleid, het ophalen van het huisvuil. Het tarief voor het ophalen van het 'groene afval' zou lager worden dan dat voor het restafval. Men moest het huisvuil gaan splitsen over een groene en een grijze rolcontainer. Deze containers zouden worden voorzien van een chip, zodat het mogelijk was elektronisch uit te lezen hoe vaak een container door de reinigingsdienst werd geleegd. Inwoners van een flat kregen een chipkaart, waarmee de afvalzak in een (groene of grijze) inworpszuil op straat kon worden gedeponed. De bedoeling was met dit beleid tot 15 procent minder huisvuil te komen, als gevolg van een betere scheiding, van recycling en hergebruik, en tot een efficiëntere bedrijfsvoering bij de reinigingsdienst. In de raad was er veel discussie over de haalbaarheid van het diftar-systeem, mede gezien de hoge investeringskosten van zo'n 17 miljoen euro. Vlak voor de verkiezingen van maart 2002 besloot de meerderheid van de raad tot de invoering van diftar. Ik had als fractievoorzitter van de PvdA coalitiegenoot CDA, die eigenlijk tegen was, met succes fors onder druk gezet om voor te stemmen. De fysieke invoering van het systeem zou na de verkiezingen plaatsvinden, zodat het per 2003 in werking zou treden. Oppositiepartij D66, die eerst een voorstander van het systeem was geweest, besloot van diftar haar verkiezingsthema te maken. Dit pakte voor hen zeer goed uit. Ze stegen van

drie naar zeven zetels. Dat had onmiskenbaar te maken met het ‘Fortuyn-effect’ dat in 2002 in heel Nederland een grote rol speelde. Zeker ook in Zoetermeer kwam onvrede over het bestuurlijke wel en wee naar boven. Veel inwoners vonden dat er tot iets groots was besloten waar men te weinig invloed op had gehad en waarvan men geen of te weinig voordeel verwachtte. Met name de groep alleenstaanden in een flatwoning keerde zich tegen diftar, terwijl juist deze groep er volgens de berekeningen financieel beter van zou worden. Blijkbaar waren zij vatbaar voor argumenten dat het toch wel erg bezwaarlijk was als je vuilniszak in de zomer (te) lang op het balkon zou staan of als je in de winter met je vuilniszak naar buiten naar de inworpszuil moest lopen.

Geen lokale verkiezingen

Van alle vijf gemeenteraadsverkiezingen waaraan ik heb meegedaan, was dit de enige keer dat een lokale kwestie echt van invloed was op de uitslag. Bij de andere verkiezingen volgde Zoetermeer altijd de landelijke trend. Was jouw partij volgens de *polls* landelijk aan de winnende of verliezende hand, dan was dat lokaal ook zo. Eigenlijk is dit best frustrerend. Het leidt namelijk tot de conclusie dat het niet uitmaakt hoe goed je je best doet in de campagne; de uitslag van de verkiezingen staat van tevoren vast. Het lokale resultaat is bijna geheel afhankelijk van het landelijke beeld van jouw partij op dat moment. In 2014 bijvoorbeeld zag ik met enige afgunst hoe goed de VVD campagne voerde. Het

leek wel of ik die mannen en vrouwen met hun wit-oranje jassen continu overal bezig zag. Zelfs bij de stations van de treinen en de haltes van de RandstadRail. Hoezo de VVD op de perrons? De VVD was toch voor de automobilist! Reizigers die gebruikmaken van het openbaar vervoer die waren toch van ons, van de PvdA? Maar wij waren niet in staat om goed campagne te voeren, ook niet op onze klassieke (OV-)terreinen. Uiteindelijk maakte het allemaal niets uit. De lage populariteit van het kabinet-Rutte II op dat moment bezorgde zowel de VVD als de PvdA in heel Nederland, en dus ook in Zoetermeer, een enorme verkiezingsnederlaag. In Zoetermeer verloren we beide een derde van onze zetels.

College-onderhandelingen 2002

De formatie in 2002 had na ‘de diftar-verkiezing’ een opvallend verloop. De partijen die tegen diftar waren, hadden fors gewonnen (D66) of waren gelijk gebleven (SP), terwijl de voorstanders in totaal weliswaar verloren hadden, maar toch een meerderheid bleven vormen. Binnen de PvdA vonden we dat D66 een eerlijke kans moest krijgen in de formatie. Tot dan toe had de PvdA in Zoetermeer altijd twee of meer wethouders mogen leveren. Maar nu waren we ertoe bereid genoeg te nemen met één wethouder als de onderhandelingen dat vergden om D66 te laten toetreden tot het college. Als dat scenario werkelijkheid zou worden, zou mij dat mijn wethouderschap kosten. Tot het najaar van 2001 had ik eigenlijk nooit zo nagedacht over een mo-

gelijk wethouderschap. Maar toen er vanuit ‘de partij’ een expliciet verzoek kwam om daar eens over na te denken, werd ik snel enthousiast en begon ik me er steeds meer op te verheugen. Zo kwam ik in die tijd in gesprek met een oud-PvdA-wethouder van Amsterdam, Walter Etty. Hij vergrootte mijn enthousiasme en gaf me als wijze raad mee dat je je als wethouder op een beperkt aantal, zeg drie, onderwerpen/projecten moet concentreren, omdat je anders verzuipt en onzichtbaar wordt. Nu dreigde evenwel mijn droom door D66 in duigen te vallen. Stilletjes vrezend en balend liep ik rond op mijn werk, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. Ik ging een van de meest spannende periodes van mijn leven in.

Complotdenken

Direct aan het begin van de onderhandelingen eiste D66 dat de invoering van diftar werd teruggedraaid. Met name de PvdA stelde compromissen voor, zoals het werken met een testperiode. D66 vond echter dat ze zich dat niet kon veroorloven na de harde campagne die ze had gevoerd op het thema ‘diftar’. Hetzelfde gold vanzelfsprekend in omgekeerde zin voor de voorstanders. Zonder verdere toenaadering gingen we uit elkaar. De tweede ronde volgde een aantal dagen later. Met kloppend hart zat ik weer aan de onderhandelingstafel naast lijsttrekker en eerste wethouderskandidaat van de PvdA, Gemma Smid. De lijsttrekker van D66 nam het woord en eiste opnieuw dat diftar niet

zou doorgaan. Toen de andere partijen hier nogmaals niet zonder meer in wilden meegaan, verliet D66 de onderhandelingstafel. Later hoorde ik dat D66 ervan overtuigd was dat ze er alsnog ingeluisd zouden worden nadat ze waren toegetreden tot het college. Ze meenden dat de oude coalitiepartijen hoe dan ook diftar wilden doordrukken, wat dus zeker bij de PvdA niet het geval was. Dit soort complotdenken komt veel voor in de politiek. Vaak, zoals in dit geval bij D66, schiet je echter alleen jezelf in de voet. Hoe het ook zij, zelden ben ik blijer geweest dan toen D66 de onderhandelingen verliet. De formatie werd vervolgens snel afgerond. Het nieuwe college ging bestaan uit VVD, PvdA en CDA. Elke partij leverde twee wethouders. Als de tweede PvdA-wethouder werd ik op 18 april 2002 beëdigd.

2.

VERRAS ELKAAR NOOIT IN DE COALITIE

Formatie 2002

In de formatie werden we het snel eens over de portefeuille-verdeling. De drie doorgaande wethouders behielden min of meer hun oude portefeuilles. Alleen de lijsttrekker en eerste wethouder van de VVD wou graag van zijn Financiën-portefeuille af. Dat cadeautje nam ik – als econoom – met alle plezier aan. Volgens mij is Financiën de belangrijkste portefeuille; uiteindelijk komt het op het geld aan. Daarom moet je als bestuurder altijd penningmeester van de club willen worden, of dat nou de postzegelvereniging is of het college van B&W. Naast Financiën nam ik de portefeuille Sociale Zaken over van de vertrekkende PvdA-wethouder en ging ik Verkeer & Vervoer doen. Tevens verdeelden we als wethouders de coördinatoren van enkele grote, vaak infrastructurele, projecten. Daarbij hadden we tijdens de formatie in een onderonsje zonder ambtenaren zelf een inschatting gemaakt van de eenmalige winsten die de gemeente Zoetermeer volgens ons in de periode 2002-2006 zou gaan behalen op de zogeheten grondexploitaties, een soort aparte begrotingen voor grootschalige infrastructu-

rele projecten. Vooral de bouw van de Vinex-wijk Oosterheem zou ons geen windeieren leggen, zo schatten wij in. Totaal kwamen we op een winst van zo'n 100 miljoen euro. Wij wisten wel wat we daarmee zouden gaan doen!

Wethouder Financiën

Nog voor mijn installatie als wethouder voerde ik een aantal gesprekken op het stadhuis. Mijn eerste gesprek was met de concerncontroller, een oude rot in het vak. Geduldig legde hij me de hoofdlijnen van het financiële beleid uit, daarbij met een potlood een en ander schematisch visualiserend. Op zich is het lastig dat de verkiezingen voor de gemeenteraden altijd in maart plaatsvinden. Nog los van het feit dat het vaak in februari/maart te koud is om leuk en daarmee goed campagne te voeren, moeten de nieuwe colleges direct aan de bak met de financiën. De jaarrekening ligt namelijk al klaar als de nieuwe colleges starten. Hoewel de jaarstukken het afgelopen jaar betreffen, een jaar waar het oude college nog volop in touw was, moet het nieuwe college ze verdedigen in een van zijn eerste raadsvergaderingen. Daar komt bij dat in vrijwel alle gemeenten de begroting voor het komende jaar op hoofdlijnen al voor de zomer met de raad wordt besproken. Eigenlijk valt Prinsjesdag voor de gemeenten al in juni. Leidraad voor de gemeenten is de zogeheten mei-circulaire. Daarin geeft het rijk aan op hoeveel geld de gemeenten in het nieuwe jaar kunnen rekenen. Dat is van belang omdat de gemeenten voor een heel groot gedeelte